

Przyczyny trudności i niepowodzeń szkolnych tkwiące w warunkach środowiskowych, w błędach dydaktyczno- wychowawczych, ze szczególnym uwzględnieniem czynników tkwiących w samych osobach

Czesław Kupisiewicz określa niepowodzenia szkolne jako „rozbieżność pomiędzy wiadomościami, umiejętnościami i nawykami faktycznie opanowanymi według założeń programowych w zakresie poszczególnych przedmiotów”.

Cz. Kupisiewicz dzieli przyczyny niepowodzeń szkolnych na:

-a) społeczno-ekonomiczne – obejmujące całokształt względnie trwałych warunków materialnych, społecznych, kulturowych, które powodują niekorzystną sytuację życiową, np. złe warunki materialne i mieszkaniowe, rozpad struktury rodziny, niski poziom intelektualny i kulturalny rodziców, niewłaściwa postawa rodziców wobec dziecka, brak zrozumienia i zaspokojenia potrzeb dziecka;

b) biopsychiczne – dotyczące złego stanu zdrowia, wad fizycznych, zaburzeń w funkcjonowaniu systemu nerwowego, niedorozwoju umysłowego i innych;

c) pedagogiczne – tkwiące w samym procesie dydaktycznym i związane z niedoskonałą pracą nauczycieli, ich niedostatecznym przygotowaniem, popełnianiem błędów dydaktycznych, wadliwą postawą wobec ucznia, czyli przyczyny zależne od nauczyciela oraz związane z niekorzystnymi warunkami obiektywnymi utrudniającymi pracę szkoły, np. przeładowanie klas nadmierną liczbą uczniów, brak pomocy dydaktycznych, czyli przyczyny niezależne od nauczyciela.

Przyczyny trudności szkolnych tkwiące w środowisku rodzinnym.

Dom rodzinny od chwili urodzenia ma duży wpływ na rozwój dziecka, jest to miejsce, gdzie dziecko przebywa najdłużej, gdzie uczy się określonych sposobów zachowania. Rodzice kształtują stosunek dziecka do samego siebie i otaczającego je świata. Środowisko rodzinne może w znacznym stopniu przyczyniać się do wystąpienia, bądź nasilenia trudności szkolnych.

Przyczyny trudności szkolnych tkwiące w środowisku rodzinnym:

a) sytuacja ekonomiczna- materialna rodziny

- ubóstwo materialne
- złe warunki mieszkaniowe

b) nieprawidłowa struktura rodziny, zmiana struktury rodziny, dysfunkcjonalność rodziny

- rozwody, rodziny niepełne w tym eurosieroctwo, śmierć bliskiej osoby, pojawienie się młodszego rodzeństwa, nowego partnera/ partnerki matki/ojca,
- niewydolność wychowawcza rodziców,
- wpływ niekorzystnych właściwości psychicznych, osobowościowych rodziców (choroby psychiczne, poważne i długotrwałe choroby somatyczne, nadmierna neurotyczność, wybuchowość rodziców),
- patologiczne zachowania co najmniej jednego z rodziców (np. alkoholizm, inne uzależnienia, prostytutka, nadużycia seksualne wobec dzieci, przemoc),
- wadliwe oddziaływanie wychowawcze rodziców, błędy wychowawcze rodziców (nadmierna restrykcyjność, liberalizm , niekonsekwencja, nadopiekuńczość),

W wychowaniu dzieci rodzice stosują różne metody. Poniżej przedstawię te, które w negatywny sposób oddziałują na dziecko:

- nadopiekuńczość – rodzice chronią dziecko przed samodzielnością. Tłumią w nim zaradność, potrzebę samoistnego poznawania, eksperymentowania. Wytwarzają i pielęgnują lęk (wszystko co nieznanne jest niebezpieczne i niegodne zainteresowania) oraz lenistwo, dziecko nie musi robić nic, ponieważ inni wyręczą go z tego.
 - niekonsekwencja – brak jednolitej postawy wobec dziecka. W zależności od nastroju rodzice stawiają coraz to nowe wymagania. Dziecko traci orientację co jest dobre, a co złe. Jego życiem kieruje przypadek i chaos,
 - liberalizm – dziecko ma nadmierne ulgi, brak obowiązków. Robi to na co ma ochotę, w jego działaniu uwidacznia się nieodpowiedzialność ,
 - despotyczne – oparte na lęku. Rodzice stawiają wygórowane wymagania dziecku w nauce, w stosunku do możliwości dziecka. Niszczą jego indywidualność i ambicje, są ciągle niezadowoleni z osiągnięć dziecka (jest dobrze ale mogło być lepiej).
- brak kontroli nad dziećmi w korzystaniu z urządzeń cyfrowych,
 - niskie aspiracje rodziców- niska wartość przypisywana wykształceniu, brak zainteresowania sytuacją szkolną dziecka , brak pomocy w nauce
 - zrzucenie odpowiedzialności za edukację dziecka na szkołę.

Wszystkie te czynniki negatywnie wpływają na rozwój dziecka, niszczą jego poczucie bezpieczeństwa, obniżają samoocenę , negatywnie wpływają na jego funkcjonowanie, w dużej mierze mogą wpłynąć na wystąpienie niepowodzeń i trudności szkolnych.

Przyczyny trudności szkolnych tkwiące w środowisku szkolnym

Środowisko szkolne jest drugim miejscem, które w istotny sposób wpływa na rozwój dziecka, choćby dlatego, że dziecko spędza tu dużo czasu, spotykając się z rówieśnikami, nauczycielami, czy innymi uczniami powinno nabyć wiele przydatnych umiejętności potrzebnych do właściwego funkcjonowania w życiu dorosłym. Dziecko jest oceniane za wiedzę, umiejętności, postawy, zachowania, jeżeli oceny są pozytywne pozwala mu to na budowanie wysokiej samooceny , jeżeli opinie są negatywne, może to spowodować obniżenie poczucia własnej wartości. Wśród przyczyn niepowodzeń szkolnych tkwiących w środowisku szkolnym wyróżnić możemy:

a) Złą organizację i pracę szkoły:

- niewystarczające przygotowanie do pracy zawodowej nauczycieli,
- źle działający system pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- złe warunki materialne nauczania (np. złe wyposażenie szkoły),
- duża liczebność zespołów klasowych,
- praca wielozmianowa szkoły,
- brak środków na profilaktykę i terapię pedagogiczną,
- brak diagnozy wczesnoszkolnej, przedszkolnej, badań gotowości szkolnej

b) Przyczyny dydaktyczne:

- niewłaściwe, nieciekawe formy i metody nauczania

- brak indywidualnej pracy z dzieckiem, niewyrównanie braków i wiedzy w umiejętnościach uczniów,
- przeładowanie programu szkolnego,
- brak indywidualizacji nauczania,
- werbalizm nauczania,
- błędy w pracy nauczycieli

c) Niekorzystny klimat emocjonalny klasy, odrzucenie przez rówieśników, presja wywierana przez kolegów na uczniów, którzy chcą się uczyć – promowanie przez młodych ludzi „mody na nieuczenie się”,

- brak relacji uczeń- nauczyciel,
- brak systematyczności w nauce, niska motywacja do pracy.

Najważniejszą rolę w eliminowaniu trudności i niepowodzeń szkolnych powinna pełnić właściwa diagnoza przesiewowa, założeniem, której jest jak najwcześniejsze wyłonienie uczniów z trudnościami w nauce, co z kolei pozwoliłoby na stworzenie adekwatnego do zaburzeń programu pracy z dzieckiem w kierunku zapobiegania deficytom rozwojowym, niwelowania narastających trudności w uczeniu się poprzez organizację właściwych zajęć z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej- np. zajęć dydaktyczno- wyrównawczych (jeśli przyczyna trudności tkwi w zaniedbaniach pedagogicznych), zajęć korekcyjno-kompensacyjnych jeśli uczeń posiada deficyty w zakresie funkcji poznawczych warunkujących sprawne uczenie. Jeżeli pomimo pracy nad usprawnianiem ww. funkcji poznawczych dziecko nadal przejawia znaczne trudności w uczeniu kieruje się ucznia do poradni psychologiczno-pedagogicznej lub innej specjalistycznej placówki, w celu przeprowadzenia pogłębionej diagnozy.

Przyczyny trudności szkolnych tkwiące w dziecku. Zaburzenia rozwoju dziecka.

Każde dziecko prezentuje bogaty, różnorodny repertuar zachowań, cech osobowości i możliwości intelektualnych. U wielu z nich obserwujemy różnorodne zaburzenia, z którymi borykają się, a które w istotny sposób utrudniają nie tylko prawidłowe nabywanie wiadomości i umiejętności szkolnych ale także mają wpływ na ogólne funkcjonowanie w relacjach interpersonalnych. Wśród najczęściej spotykanych przyczyn niepowodzeń szkolnych wyróżniamy:

a) Stan zdrowia i ogólnej sprawności fizycznej dziecka (obciążenia genetyczne, uszkodzenia układu nerwowego spowodowane np. patologiczną ciążą, uszkodzenia systemu nerwowego w czasie porodu; choroby przebyte we wczesnym dzieciństwie, efekty uboczne otrzymywanych leków; urazy mózgu) wyrażający się obniżoną sprawnością:

- sensoryczną (uszkodzenie, zaburzenie lub opóźnienie rozwoju analizatorów zmysłów),
- ruchową (zaburzenia kinestetyczne, dysfunkcje narządów ruchu),
- intelektualną (obniżenie możliwości umysłowych – poziom inteligencji poniżej przeciętnej, niepełnosprawność intelektualna),
- komunikowania się (wady lub zaburzenia rozwoju mowy-mowa odbiegająca od normy fonetycznie, ogólnie przyjętej w danym języku. Największą grupę tworzą wady artykulacyjne –**dyslalie** – jest to nieprawidłowość w wymawianiu jednej, wielu a nawet wszystkich głosek – dyslalia wieloraka, bełkot. Osobną grupą wad wymowy jest **jąkanie** – jest to zaburzenie koordynacji pracy narządów: oddechowego, fonacyjnego i artykulacyjnego
- funkcjonowania społecznego (zaburzenia emocjonalne i nerwicowe, zaburzenia zachowania, uzależnienia, niedostosowanie społeczne). Zaburzenia emocjonalne mogą być

wywołane urazem, psychicznym stresem, niewłaściwymi postawami, nawykami i nieprzystosowaniem społecznym dziecka.

- psychofizyczną, spowodowaną chorobami - częste zapadanie na różne choroby, w tym choroby przewlekłe, spowodowana tym absencja, osłabienie wydolności umysłowej;

b) Zróznicowany poziom rozwoju dzieci, ich uzdolnień oraz zainteresowań:

- dysharmonie i opóźnienia rozwojowe, specyficzne trudności w uczeniu się

> **zaburzona sprawność grafomotoryczna**

Dziecko przejawia małą płynność i słabą precyzję ruchów dłoni i palców. Te same czynności wykonuje wolniej niż inne dzieci, nie nadąża w pisaniu, rysowaniu. Pisze niestarannie, brzydtko;

> **zaburzona percepcja wzrokowa**

Percepcja wzrokowa to zdolność rozpoznawania i różnicowania bodźców wzrokowych oraz interpretowanie ich poprzez wiązanie z uprzednim doświadczeniem. Dzieci mające kłopoty z percepcją wzrokową źle zapamiętują spostrzeżenia wzrokowe, mają trudności z rozpoznawaniem i odtwarzaniem kształtów graficznych na podstawie wzoru i z pamięci. Mylą litery podobne kształtem. Podczas czytania zamieniają kolejność liter w wyrazach, pomijają znaki interpunkcyjne, opuszczają końcówki w wyrazach, dodają inne tworząc zupełnie nowe znaczenie. Potrzebują dłuższego czasu na dobre opanowanie techniki czytania, długo literują i sylabizują;

> **zaburzona percepcja słuchowa**

Percepcja słuchowa jest inaczej zwana słuchem mownym. Jest czynnością złożoną i angażuje 3 rodzaje słuchu: fizyczny, muzyczny, fonematyczny. Dzieci mają trudności z różnicowaniem dźwięków wydawanych przez różne przedmioty, zwierzęta, z trudem dzielą wyraz na sylaby. Duże kłopoty sprawia im określenie głoski w nagłosie (litera rozpoczynająca wyraz) lub wygłosie (litera kończąca wyraz). Nie potrafią wymienić w kolejności liter zawartych w wyrazie. Mają słabą pamięć słuchową, trudności ze zrozumieniem dłuższych poleceń nauczyciela. Wypowiadają się jednym słowem lub krótkim zdaniem. Podczas pisania ze słuchu nie nadążają za tempem pisania pozostałych uczniów. Bywa, że zapisane wyrazy są tak zniekształcone, że trudno je odczytać. Dzieci mają też kłopoty ze zmiękczeniem przez kreskę lub „i”, różnicowaniem „i-j”, nie wiedzą kiedy i jakiego dokonać zapisu. Często łączą razem rzeczowniki z przyimkami, dodają lub opuszczają wyrazy lub litery w wyrazach. Męczą się i wyłączają myślowo podczas słuchania długich opowiadań.

> **zaburzona orientacja przestrzenna**

Dzieci słabo rozumieją określenia typu: nad, pod, za, obok, przed. Ich rysunki są ubogie w szczegóły, widoczne są zakłócone stosunki przestrzenne. Mylą kierunek zapisu. Podczas czytania i pisania mylą litery o różnym położeniu w stosunku do osi poziomej i pionowej. Jeżeli orientacja przestrzenna nie ulegnie poprawie to w klasach starszych dzieci mogą mieć kłopoty w nauce geometrii i geografii .

> **zaburzona koordynacja wzrokowo – ruchowa**

Dzieci wykazują niezręczność w zabawach i czynnościach, gdzie ruch odbywa się pod kontrolą wzroku. W rysunkach przeważają linie proste, w pisaniu mają kłopoty z utrzymaniem się w liniaturze. W niewłaściwy sposób rozplanowują kartkę pod względem graficznym, źle dobierają linijki, wolno przepisują z tablicy lub książki, często gubią miejsce zakończenia tekstu i długo odszukują.

> **zakłócenia procesu lateralizacji**

Lateralizacja to przewaga dominacji jednej ze stron ciała. Większość osób ma lateralizację prawostronną (dominacja oka, ręki i nogi prawa), są również osoby z lateralizacją lewostronną (dominacja oka, ręki i nogi lewa).

Zaburzenia występują, gdy dziecko ma lateralizację:

skrzyżowaną – przewaga czynności narządów ruchu i zmysłu, nie po tej samej stronie a po obu stronach ciała np.: OL – RP – NL lub OP – RL – NP.

nieustaloną–słabą– występuje, gdy brak jest dominacji poszczególnych narządów zmysłu i ruchu np.: oburęczność, obuoczność, obunożność.

- zaburzenia emocjonalne ,
- szczególne uzdolnienia i talenty,
- specyficzne zainteresowania

c) Zaburzenia układu nerwowego:

- zahamowanie psychoruchowe, przejawia się zmniejszoną ruchliwością dziecka, jego słaba reakcją uczuciową,
- nadpobudliwość psychoruchowa większą aktywnością ruchową, zaburzeniem uwagi, pochopnością i pobieżnością myślenia oraz powstawaniem reakcji o dużej sile

d) Braki w wiadomościach i umiejętnościach szkolnych- istotne jest jak duże są zaległości w wiedzy szkolnej, ponieważ im wcześniej nagromadzone, tym trudniej będzie dziecku je zminimalizować lub całkowicie zlikwidować.

Specyficzne trudności w uczeniu się

Definicja dotycząca specyficznych trudności w uczeniu się, zawarta w Rozporządzeniu MEN z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.), mówi, że poprzez specyficzne trudności w uczeniu się należy rozumieć trudności w uczeniu się odnoszące się do uczniów w normie intelektualnej, którzy mają trudności w przyswajaniu treści nauczania, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno – motorycznego i poznawczego, nieuwarunkowane schorzeniami neurologicznymi.

Według M. Bogdanowicz termin „specyficzne trudności w uczeniu się” oznacza „zaburzenie jednego lub większej liczby podstawowych procesów psychicznych dotyczących rozumienia mowy ustnej lub pisanej, które mogą mieć związek z zaburzeniami funkcji słuchowych, myślenia, mówienia, czytania, techniki pisania, poprawnej pisowni lub liczenia.”

Dla określenia rodzaju poszczególnych trudności funkcjonują na ogół trzy pojęcia (ustalenia definicyjne przytaczam za Martą Bogdanowicz):

- Dysleksja – określenie specyficznych trudności/zaburzeń w nauce czytania którym często towarzysza trudności w pisaniu,
- Dysgrafia – trudności/zaburzenia w opanowaniu właściwego poziomu graficznego pisma,
- Dysortografia – specyficzne trudności/zaburzenia komunikowania się za pomocą pisma szczególnie trudności z opanowaniem poprawnej pisowni.

Dodatkowym pojęciem jest :

- Dyskalkulia - zaburzenia zdolności matematycznych, które mają źródło w genetycznych lub wrodzonych nieprawidłowościach dotyczących funkcjonowania części mózgu odpowiedzialnej za dojrzewanie umiejętności matematycznych wraz z wiekiem.

Skutki niepowodzeń szkolnych :

- niskie wyniki w nauce, są one często niewspółmierne do wysiłku włożonego w opanowanie materiału,
- z czasem maleje motywacja do nauki,
- obniżenie poczucia własnej wartości, strach przed szkołą, w konsekwencji zwiększenie absencji ucznia,
- obniżona samoocena wpływa niekorzystnie na rozwój osobowości,
- złe relacje rówieśnicze, często uczniowie ci stają się ofiarami przemocy szkolnej, głównie ze strony swoich kolegów bywa, że również ze strony nauczycieli,
- gdy okres frustracji trwa dłużej, rodzi się agresja wobec siebie i otoczenia.
- obserwuje się narastające trudności w zachowaniu i przystosowaniu się do warunków obowiązujących w szkole,
- pojawiają się zaburzenia emocjonalne o charakterze depresji, nerwicy, fobia szkolna, a nawet myśli i czyny samobójcze.

Często uczniowie nie kończą szkoły. Niski poziom wykształcenia i problemy emocjonalne powodują, że w przyszłości osoby te są zagrożone wykluczeniem społecznym.

Steven Shaw (2008) wskazuje, że uczniowie zagrożeni drugorocznością, porzuceniem szkoły przed zakończeniem edukacji, często wchodzą w młodociane grupy przestępcze. Wcześniej niż rówieśnicy zaczynają eksperymentować z alkoholem i narkotykami, niejednokrotnie popadają w konflikty z prawem.

Jak pomóc dziecku z trudnościami w nauce?

Co może zrobić nauczyciel, aby pomóc dziecku w trudnościach szkolnych?

1. Przeprowadzić wnikliwą obserwację uczniów na początku roku szkolnego oraz prowadzić systematyczną obserwację przez cały rok.
2. Przeprowadzić wywiad z rodzicami.
3. Stosować wzmocnienia pozytywne, doceniać każdy sukces ucznia, pracować nad budowaniem jego pozytywnego wizerunku .
4. Wnikliwie analizować dokumenty i wytwory dziecka.
5. Indywidualizować pracę na lekcji, szczególną opieką otaczając uczniów z trudnościami.
6. Dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.
6. Jak najszybciej otoczyć ucznia w szkole pomocą psychologiczno – pedagogiczną, zaproponować dziecku i jego rodzicom formy pomocy psychologiczno- pedagogicznej adekwatne do zaobserwowanych trudności np. zajęcia dydaktyczno- wyrównawcze, korekcyjno- kompensacyjne , czy też inne które są najlepsze dla wsparcia potencjału rozwojowego ucznia.
7. Być w stałym kontakcie z psychologiem, pedagogiem, w razie potrzeby kierować uczniów do specjalisty.
8. Życzliwie, wyrozumiale i cierpliwie pracować z każdym uczniem. Systematycznie kontrolować pracę i udzielać wskazówek.
9. Być w stałym kontakcie z rodzicami uczniów.
10. Często stosować ćwiczenia korektywne, umożliwiające wdrożenie uczniów do systematyczności, kontroli oraz koncentracji uwagi.
11. W przypadku braku postępów w pracy z uczniem pomimo podejmowanych przez nauczyciela działań , należy we współpracy z rodzicami podjąć decyzję o przeprowadzeniu pogłębionej diagnozy specjalistycznej problemu ucznia, w celu wskazania sposobu rozwiązania tego problemu.

LITERATURA :

- 1) Bogdanowicz M.: Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1991.
- 2) Romana Cybulska, Hanna Derewlana, Agnieszka Kacprzak, Katarzyna Pęczek :Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego . Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2017.
- 3) Tomasz Knopik: Diagnoza funkcjonalna. Planowanie pomocy psychologiczno- pedagogicznej. Działania postdiagnostyczne: Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2018 .
- 4)Brejnak, W., Zabłocki, K. J. Dysleksja w teorii i praktyce. Warszawa:Warszawski Oddział Polskiego Towarzystwa Dysleksji , 1999.
- 5) Spionek H.: Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne. Warszawa: PWN, 1973.
- 6) Bogdanowicz M.: O dysleksji – czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu. Lublin: Wydawnictwo Popularnonaukowe Linea, 1994.
- 7) Kupisiewicz Cz.: Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa:Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1973.